

Adam Romejko

Uniwersytet Gdański

Kwestia migracji w polityce współczesnej Austrii

The issue of migration in the politics of modern Austria

Słowa kluczowe: Austria, *gastarbeiter*, islam, migracja, polityka, uchodźca

Keywords: Austria, *gastarbeiter*, islam, migration, politics, refugee

Streszczenie

Austria jest krajem, który w swej polityce kieruje się (w przeszłości i obecnie) pragmatyzmem, tj. interesem narodowym, będącym wyznacznikiem tego, co jest akceptowalne, a co nie. Interes narodowy jest istotnym faktorem w ramach uprawianej tam polityki migracyjnej i nie ma znaczenia czy chodzi o imigrantów ekonomicznych, czy o uchodźców. Od lat 60. XX w. Austria jest postrzegana jako miejsce, w którym można znaleźć lepsze życie. To dlatego przybywali tam licznie *gastarbeiterzy* z Jugosławii i Turcji. Politycy austriaccy podejmowali działania mające na celu kontrolowanie napływu robotników cudzoziemskich – preferowano tych przydatnych dla miejscowej gospodarki, a jednocześnie niestanowiących zagrożenia dla rodzimej siły roboczej. Z podobną sytuacją mamy do czynienia w czasach obecnych. Imigranci mają nie tylko ekonomiczne, lecz także polityczne znaczenie. Partie lewicowe postrzegają w nich okazję do wzmocnienia swych wpływów. Z szeregów imigranckich wywodzą się bowiem w większości ich wyborcy. Partie prawicowe starają się zaś pozyskać przychylną opinię tej części elektoratu, która nie godzi się na przyjmowanie większej ilości przybyszów. Specyficznym aspektem austriackiego pragmatyzmu jest wypowiedanie krytycznych opinii wobec państw Europy Środkowej i Wschodniej, które nie wspierają niemieckiej *willkommenskultur*. Austria, która w przeszłości była postrzegana jako most łączący Wschód z Zachodem, straciła w oczach krytykowanych krajów, w tym Polski.

Abstract

Austria is a country that in politics is guided by pragmatism. The main determinant of what is politically correct or not, it is the national interest. This approach is revealed in the past and present, including the question of the migrant community. It does not matter whether we are dealing with economic or political migrants or refugees. Since the

sixties Austria is becoming a popular country where newcomers sought a better life. Many guest workers came then from Turkey and Yugoslavia. On the one hand, the Austrian authorities legally regulated migration and offered access to employment, on the other hand they tried to avoid restrictions. This pragmatic approach was due to favourable economic conditions prevailing in Austria. A similar situation we face today. The authorities want to control the influx of foreigners into Austria and at the same time without any restrictions they let in to the country people describing themselves as refugees. The presence of foreigners is an important part of the political game. Left-wing parties recognize that immigrants are important voters. Their representatives want in this way to gain popularity among Austrians who fear the negative impact of the influx of foreigners and promoted multiculturalism policy. A negative consequence of the Austrian pragmatism is highly critical assessment of the countries of Central and Eastern Europe, which do not support naive Germany's policy in relation to the latest wave of newcomers. Austria, which in the past was seen as a bridge between the West and the East, has lost the support of the criticized countries, including Poland.

Wstęp

Projektem unikatowym na skalę światową jest Unia Europejska – podkreśla się, że jest ona w stanie konkurować z globalnymi potęgami gospodarczymi. Za niezbędne w budowaniu jej międzynarodowej pozycji uznaje się ścisłą współpracę pomiędzy państwami ją stanowiącymi. W sytuacji, gdy nie ma większych problemów, wydaje się to być realizowalne, gdy zaś ujawnią się kryzysy, wypowiada się w tej kwestii bardziej zdystansowane opinie. Obecnie konfrontowani jesteśmy z „wystawieniem na próbę” Unii Europejskiej w postaci przesilenia, u podstaw którego leżą ruchy mas ludzkich określanych zbiorczym mianem *migrantów i uchodźców*. Krajem, który w ich przepływie odgrywa kluczową rolę, jest Austria. Wynika to z jej położenia geograficznego – stanowi ona ostatni etap wędrówki *migrantów i uchodźców* do Niemiec.

W niniejszym artykule zaprezentowano „wczoraj i dziś” fenomenowi migracji w przestrzeni austriackiej. Odniesiono się najpierw do faktu, że od wielu dekad Austria jest krajem imigracji. Liczba imigrantów w tym kraju systematycznie rośnie, co zilustrowano za pomocą danych liczbowych. Spoglądając z perspektywy państwa, a więc instytucji zainteresowanej utrzymaniem porządku publicznego, należy wskazać, że imigranci nie stanowią homogenicznej masy – są wśród nich tacy, którzy łatwo się integrują, i tacy, którzy mają z tym problem. W tym kontekście warto zwrócić uwagę na muzułmanów, którzy w Austrii są w znaczącej mierze społecznością imigrancką. Kwestia imigracji znajduje się obecnie w centrum zainteresowania austriackich działaczy partyjnych, którzy wykorzystują ją sposób instrumentalny, próbując zdobyć większe poparcie wyborców i w konsekwencji odnieść polityczne zwycięstwo.

1. Kontekst historyczny

Pomimo że Austria jest państwem zachodnim, to w strukturach europejskich znalazła się relatywnie późno – bo (razem z Finlandią i Szwecją) w 1995 r.¹ Obecność Austrii w Unii Europejskiej była i jest naznaczona sukcesem, przede wszystkim tym o gospodarczym charakterze. Od samego początku jest ona płatnikiem, netto a w 2005 r. przeciętny Austriak miał dochód większy od tego uzyskiwanego w Niemczech. Dobra kondycja gospodarcza kraju przekłada się na to, że wielu Niemców, szczególnie tych z dawnego NRD, szuka tam pracy. To dla Austriaków – niebędących już „ubogą krewną” Niemiec – powód do dumy. Ta sytuacja nie zawsze jest pozytywnie postrzegana ze strony niemieckiej².

Problemem Austrii jest jej geograficzny i demograficzny rozmiar. W kraju, którego powierzchnia wynosi 83,9 tys. km kw., zamieszkuje 8,6 mln mieszkańców (dane z 2015 r.). Dla porównania powierzchnia i populacja Polski to 312,7 tys. km kw. i 38 mln, Niemiec – 357 tys. km kw. i 81,2 mln a Francji – 551,5 tys. km kw. i 66,4 mln³. Świadomość bycia niezbyt wielkim krajem oraz doświadczenie historyczne (trauma związana z II wojną światową połączona z chęcią uwolnienia się od odpowiedzialności za współpracę z reżimem hitlerowskim) przełożyły się w powojennych dekadach na specyficzne poczucie misji państwa austriackiego – bycie w ramach aktywnej polityki neutralności pomostem pomiędzy Zachodem i Wschodem. Stąd akcentowanie postawy koncyliacyjnej oraz gotowości do dyplomatycznych rozwiązań mających prowadzić do współpracy pomiędzy politycznymi i militarnymi oponentami. Tego typu działania popularne były w ramach głównego nurtu polityki austriackiej a skupionego wokół dwóch największych ugrupowań partyjnych – Socjaldemokratycznej Partii Austrii (*Sozialdemokratische Partei Österreichs*, SPÖ) oraz Austriackiej Partii Ludowej (*Österreichische Volkspartei*, ÖVP)⁴.

Dobrobyt oraz polityczna stabilność Austrii stanowi współcześnie o atrakcyjności tego państwa dla cudzoziemców. W przeszłości na ich obecność na ziemiach austriackich wpływ miały dokonujące się zmiany terytorialne. W ramach wielkiego organizmu, którym były Austro-Węgry, w jednym państwie zamieszkiwało wiele narodów. Były to w większości społeczności autochtoniczne. Szacuje się, że przed I wojną światową Niemcy stanowili 25% mieszkańców Austro-Węgier⁵. Pozostałe narody to: Wę-

¹ K. Fiedor, *Austria. Od gospodarki żarnej do Unii Europejskiej*, Opole 2000, s. 506–507.

² *Ibidem*, s. 507; A. Romejko, *Austriacka polityka wobec wybranych mniejszości narodowych i religijnych*, „Studia Gdańskie” 2007, t. 21, s. 341.

³ *Key figures on Europe. 2015 edition*, Luxembourg 2015, s. 21; *Uniwersalna Encyklopedia PWN*, Warszawa 2008 (DVD), hasła: *Austria, Francja, Niemcy, Polska*.

⁴ *Neutralität*, [w:] *Österreich Lexikon*, t. 2, red. E. Bruckmüller, Wien 2004, s. 479.

⁵ O narodzie austriackim możemy mówić od czasów po II wojnie światowej. Wcześniej przynależność etniczną określano w oparciu o język, z którym się dana osoba lub grupa osób identyfikowała.

grzy (17%), Czesi (13%), Serbowie i Chorwaci (11%), Polacy (9%), Ukraińcy (8%), Rumunii (7%), Słowacy (4%), Słoweńcy (3%) oraz Włosi i Ładynowie (2%). Na mocy rozstrzygnięć, które zapadły po I wojnie światowej „nowa” Austria otrzymała ziemie zamieszkiwane przez ludność niemiecką. Efektem był monoetniczny kraj – Niemcy stanowili w nim ok. 94% mieszkańców⁶.

Powyzsza sytuacja trwała, nie licząc okresu zmian demograficznych będących skutkiem II wojny światowej (m.in. obecność przymusowych robotników oraz przybycie niemieckich uciekinierów z Czechosłowacji i Węgier), do lat 60. XX w.⁷ W 1961 r. w Austrii zamieszkiwało nieco ponad 100 tys. osób, które nie miały austriackiego obywatelstwa, co stanowiło 1,4% mieszkańców. W II połowie lat 60. i na początku lat 70. ilość cudzoziemców znacznie wzrosła na skutek pojawiania się *gastarbeiterów* z Turcji i Jugosławii. Ich napływ regulowały umowy międzypaństwowe – z Turcją z 1964 r. i Jugosławią z 1966 r. Planowano że obecność *gastarbeiterów* (w większości mężczyzn) będzie miała charakter czasowy – mieli się oni zmieniać rotacyjnie w ramach rocznych kontraktów. W sytuacji redukcji etatów, jako pierwsi mieli być zwalniani cudzoziemcy. Powyższe rozwiązania miały uspokoić austriacką opinię publiczną⁸. Nie zostało to zrealizowane, gdyż *gastarbeiterzy* chcieli zostać dłużej, aby więcej zarobić, natomiast austriaccy pracodawcy nie byli zbyt chętni do szkolenia nowych pracowników w sytuacji, gdy dotychczasowi się sprawdzili⁹. Obecność *gastarbeiterów* była dla austriackiej (i niemieckiej) gospodarki wielce korzystna. Byli oni młodzi, zmotywowani i gotowi do pracy za niewielkie pieniądze¹⁰. Szacuje się, że w 1974 r. było 312 tys. osób nieposiadających austriackiego obywatelstwa (4% populacji). W kolejnych 15 latach liczba ta wzrosła nieznacznie. Imigracja zintensyfikowała się na początku lat 90. – rozpad i wojna w Jugosławii (8% populacji). W II połowie lat 90. imigracja osłabła, aby wzrosnąć na początku XXI w. W 2007 r. liczba cudzoziemców po raz pierwszy przekroczyła 10%. Obecnie (dane z 2015 r.) wynosi ona 974 tys. osób – 11,3% ludności¹¹.

Zob. A. Romejko, *Przemiany austriackiej tożsamości narodowej*, [w:] *Procesy migracyjne w kontekście przemian kulturowo-cywilizacyjnych*, red. E. Polak, J. Leska-Ślęzak, Pelplin 2007, s. 277–281.

⁶ W. Kleindel, *Österreich. Daten zur Geschichte und Kultur*, Wien 1995, s. 303, 320.

⁷ A. Romejko, *Austriacka polityka...*, s. 339.

⁸ M. Böse, R. Haberfellner, A. Koldas, *Mapping Minorities and their Media: The National Context – Austria*, s. 3; publikacja w wersji elektronicznej: www.zsi.at/object/publication/1191/attach/MinoritiesMedia_AT2001.pdf [dostęp: 20.03.2017].

⁹ A. Romejko, *Austriacka polityka...*, s. 343.

¹⁰ Por. B. Durmaz, Döner, *Machos und Migranten. Mein zartbitteres Leben*, Freiburg im Breisgau 2012, s. 43, 56.

¹¹ *Migration und Integration in Österreich*, www.zukunfteuropa.at/site/7216/default.aspx [dostęp: 20.03.2017]; *Bevölkerung seit 2001 nach Staatsangehörigkeit und Geburtsland*, www.statistik.at/web_de/statistiken/menschen_und_gesellschaft/bevoelkerung/bevoelkerungsstruktur/bevoelkerung_nach_staatsangehoerigkeit_geburtsland/031396.html [dostęp: 20.03.2017].

Wprawdzie władze austriackie w minionych dekadach deklarowały wolę uporządkowania kwestii napływających do kraju cudzoziemców, to jednak nie znalazło to potwierdzenia w praktyce. Sytuacja ta odbijała się m.in. w terminologii – preferowano określenie *Zuwanderung*, a unikano *Einwanderung*. W pierwszym zawierała się informacja, że imigracja ma charakter czasowy, w drugim – stały. Do połowy lat 90. XX w., szukając rozwiązania kwestii imigracji, opierano się na systemie *partnerstwa społecznego* (*Sozialpartnerschaft*). Bazował on na zawartej w dniu 28 grudnia 1961 r. *umowie Raab–Olah*. Nazywano ją od nazwisk sygnatariuszy – Juliusa Raaba (1891–1964), przewodniczącego Austriackiej Izby Gospodarczej, i Franza Olaha (1910–2009), przewodniczącego Konfederacji Austriackich Związków Zawodowych¹². Konsekwencją była bliska współpraca pomiędzy Austriacką Izbą Gospodarczą (*Wirtschaftskammer Österreich*), Konferencją Przewodniczących Izb Rolniczych (*Präsidentenkonferenz der Landwirtschaftskammern*), Ogólnokrajową Izbą Pracy (*Bundesarbeitskammer*) oraz Konfederacją Austriackich Związków Zawodowych (*Österreichischer Gewerkschaftsbund*)¹³. Dwie pierwsze instytucje powiązane są z ÖVP, dwie pozostałe – z SPÖ. Ich wpływ wynikał z zaistniałych powiązań natury personalnej – dzięki znajomościom w parlamencie, władzach federalnych i landowych oraz partiach politycznych możliwe było forsowanie preferowanych rozwiązań. Ze strony izby pracy i związków zawodowych wypowiadano krytyczne opinie nt. obecności cudzoziemskich pracowników w Austrii, natomiast pozytywne głosy płynęły ze strony izby gospodarczej¹⁴. W latach 70. wyraźnie ujawniła się sytuacja braku kontroli w odniesieniu do ekonomicznych imigrantów pojawiających się w Austrii. Podczas gdy w 1970 r. przyjęto założenie, że zatrudnionych zostanie 100 tys. *gastarbeiterów*, to w 1973 r. wydano ponad dwa razy więcej zezwoleń na pracę. Okazało się, że boom gospodarczy przełożył się na to, że żadna ze stron nie była zainteresowana przestrzeganiem pierwotnie przyjętych uregulowań. Nowością były napływające z zagranicy kobiety. Z jednej strony rozpoczął się proces łączenia rodzin, z drugiej zaś zaoferowano im pracę w usługach oraz branży tekstylnej¹⁵.

W 1975 r. pojawiły się uregulowania prawne bazujące na ustawie dotyczącej zatrudniania cudzoziemców w Austrii (*Ausländerbeschäftigungsgesetz*)¹⁶. Postanowiono że w określonych gałęziach gospodarki cudzoziemcy będą mogli pracować od 1,5 roku do 5 lat oraz że ich liczba nie powinna przekraczać 9% stanu zatrudnionych.

¹² W. Kleindel, *Österreich...*, s. 40.

¹³ E. Tälös, *Das politische System in Österreich*, Wien 2000, s. 13, 26–27.

¹⁴ A. Romejko, *Austriacka polityka...*, s. 343.

¹⁵ M. Böse, R. Haberfellner, A. Koldas, *Mapping Minorities...*, s. 4.

¹⁶ *Bundesgesetz vom 20. März 1975, mit dem die Beschäftigung von Ausländern geregelt wird (Ausländerbeschäftigungsgesetz – AuslBG)*, „Bundesgesetzblatt für die Republik Österreich” 1975, nr 218.

Wynagrodzenie i warunki zakwaterowania miały być na takim samym poziomie, jak te oferowane Austriakom, dzięki czemu chciano uniknąć zarobkowej konkurencji. Ustanowiono komisję, która miała kontrolować przestrzegania przyjętych rozwiązań. Założono że po ośmiu latach nieprzerwanego zatrudnienia obcokrajowiec otrzyma ważne dwa lata (z możliwością przedłużenia) zezwolenie na zmianę pracy (*Befreiungsschein*)¹⁷. Efektem była specyficzna struktura zatrudnienia. Pracodawcy wiązali z sobą nie poszczególnych pracowników, lecz grupy, które wywodziły się często z tego samego kraju, a nawet regionu. Przywiązanie cudzoziemców do miejsca pracy było ponadprzeciętne w stosunku do tego, które ujawniało się wśród Austriaków¹⁸.

Do końca lat 80. XX w. kwestia robotników cudzoziemskich pracujących w Austrii znajdowała się w gestii Ministerstwa Spraw Socjalnych, gdyż postrzegano ją jako część polityki zatrudnienia. Przesunięcie nastąpiło na początku lat 90. Rozstrzygnięcia w tej sprawie zapadały w ramach Ministerstwa Spraw Wewnętrznych. Po zagadnienie to coraz chętniej sięgano w czasie debat prowadzonych przez (dotychczas zdystansowanych w tej kwestii) polityków ÖVP i SPÖ. Napływ cudzoziemców w latach 80. i 90. przełożył się na wzrost społecznego niezadowolenia¹⁹. Wprowadzono w 1991 r. zmiany w sposobie zatrudniania cudzoziemców poprzez (od 1992 r.) kwotowe określanie pracujących i bezrobotnych cudzoziemców, którzy mogą przebywać w Austrii (*Bundeshöchstzahl*). Zaplanowano, że w 1992 r. liczba ta wyniesie 317 tys.²⁰

Podjmując temat imigrantów w mass mediach podkreślano nierzadko, że ich obecność przekłada się na zabieranie miejsc pracy ludności miejscowej, co nie miało potwierdzenia w danych statystycznych. Szacowano że podczas gdy w sali ogólnokrajowej bezrobocie wynosiło 5%, to wśród cudzoziemców było znacznie niższe (1–2%). Ze względu na brak osłon socjalnych w postaci różnego rodzaju zasiłków nie mieli oni komfortu wybrzydzenia. Wielu zatrudnionych było w branży budowlanej, gastronomii, w ramach prac porządkowych, w opiece nad starszymi ludźmi oraz szpitalnictwie²¹.

¹⁷ *Befreiungsschein* funkcjonował w austriackim prawie pracy do 1 stycznia 2014 r. Zob. *Bundesgesetz, mit dem das Ausländerbeschäftigungsgesetz und das Behinderteneinstellungsgesetz geändert werden*, „Bundesgesetzblatt für die Republik Österreich“ 2013, nr 72.

¹⁸ M. Böse, R. Haberfellner, A. Koldas, *Mapping Minorities...*, s. 4.

¹⁹ Por. L. Dyczewski, *Diaspora czy integracja Polaków w Górnej Austrii*, „Studia Polonijne” 1992, s. 29–33; J. Niewiadomski, *Fascynujący czas dramatycznych przełomów*, [w:] *Polacy na Uniwersytecie w Innsbrucku*, red. E. Walewander, Lublin 2002, s. 82–83.

²⁰ *Kundmachung des Bundesministers für Arbeit und Soziales über die Bundeshöchstzahl 1992*, „Bundesgesetzblatt für die Republik Österreich“ 1991, nr 599.

²¹ A. Romejko, *Austriacka polityka...*, s. 345–346. Autor niniejszego opracowania w latach 1999–2004 był kapelanem w jednym ze szpitali w Innsbrucku, gdzie większość zatrudnionych sallowych pochodziła z Filipin.

2. Sytuacja współczesna

Obecnie, gdy podejmuje się temat imigracji w Austrii, używa się określenia *osoby z kontekstem migracyjnym* (*Personen mit Migrationshintergrund*)²². Pod tę kategorię podpadają imigranci, którzy albo których rodzic lub rodzice (niezależnie od posiadanego obywatelstwa) urodzili się za granicą. Stąd rozróżnia się *imigrantów pierwszej generacji* (osoby urodzone poza Austrią) oraz *imigrantów drugiej generacji* (osoby urodzone w Austrii, których rodzic lub rodzice urodzili się poza nią). Po raz pierwszy pojęcie to użyto w ramach badań demograficznych przeprowadzonych w 2008 r.²³ Wcześniej, szukając odniesienia do migracyjnego kontekstu, korzystano z informacji dotyczących kraju urodzenia, obywatelstwa oraz języka komunikacji w życiu codziennym, co jednak nie gwarantowało precyzyjnych wyników. Wymykały się bowiem osoby urodzone w Austrii, mające austriackie obywatelstwo i posługujące się językiem niemieckim. Odnosi się to do grup alochtonicznych, jak i autochtonów, np. Słoweńców w Karyntii²⁴.

Szacuje się, że w Austrii (dane z 2009 r.) ok. 1,5 mln mieszkańców naznaczonych było *kontekstem migracyjnym*, co stanowiło ok. 18% mieszkańców. W liczbie tej pierwsza generacja imigrantów to 1,1 mln osób (13%). Na początku 2014 r. trzecia część osób z *kontekstem migracyjnym* (487 tys.) pochodziła z krajów Europejskiego Obszaru Gospodarczego (UE plus Liechtenstein, Islandia i Norwegia) i Szwajcarii. Dwie trzecie (981 tys.) pochodziło z innych krajów. Wśród osób z *kontekstem migracyjnym* dominują Niemcy (213 tys.). Na drugim miejscu (207 tys.) sytuują się pochodzący z Serbii, Czarnogóry i Kosowa, na trzecim (183 tys.) z Turcji, na czwartym (130 tys.) z Bośni i Hercegowiny, na piątym (70 tys.) z Chorwacji. Kolejne grupy wg liczebności to: Rumuni (63 tys.), Polacy (59 tys.), Czesi (46 tys.), Węgrzy (39 tys.), Rosjanie/obywatele Federacji Rosyjskiej (27 tys.), Słowacy (25 tys.), Macedończycy (22 tys.), Słoweńcy (17 tys.) i Szwajcarzy (15 tys.). Spoza Europy można wskazać na następujące kraje, z których pochodzą imigranci (w liczbie 10–15 tys.): Chiny, Egipt, Iran, Filipiny, Indie i USA. Jakie znaczenie dla Austrii mają imigranci? Gdyby ich nie było, to ludność Austrii systematycznie by się zmniejszała. Uwzględniając imigrację szacuje się, że w ciągu najbliższych lat Austria będzie liczyła 9 mln mieszkańców a w 2050 – 9,5 mln. Bez imigracji liczby te wyniosłyby odpowiednio 8,1 i 7,3 mln²⁵.

²² Podobne pojęcie używa się w Niemczech; por. P. O. Loew, *Wir Unsichtbaren. Geschichte der Polen in Deutschland*, München 2014, s. 233.

²³ *Bevölkerung in Privathaushalten nach Migrationshintergrund*, www.statistik.at/web_de/statistiken/menschen_und_gesellschaft/bevoelkerung/bevoelkerungsstruktur/bevoelkerung_nach_migrationshintergrund/index.html [dostęp: 20.03.2017].

²⁴ A. Romejko, *Austriacka polityka...*, s. 337.

²⁵ *Migration und Integration...*

Polityka integracyjna jest w Austrii prowadzona na różnych poziomach – federalnym, landowym i gminnym. Obok państwowych instytucji zaangażowani są w nią różni partnerzy społeczni, w tym wspólnoty kościelne, np. katolicka Caritas i ewangelicka Diakonie²⁶.

W 2008 r. eksperckie gremium podjęło się opracowania teoretycznych ram dla działań mających na celu integrację imigrantów w austriackim społeczeństwie. W 2010 r. ogłoszono Państwowy Plan Działania na Rzecz Integracji (*Nationaler Aktionsplan für Integration*, NAPI). Nie jest to nowość. Co jakiś czas pojawia się postulat działań na rzecz integracji cudzoziemców, który określa się zbiorczym mianem pakietu integracyjnego (*Integrationspaket*). Pakiet ten był promowany wyraźnie od 2000 r. ze strony ludowców i socjaldemokratów – partii, które znajdowały się wówczas u władzy. Odnosił się on do osób pochodzących spoza Unii Europejskiej. Wskazywano na potrzebę ułatwienia cudzoziemcom dostępu do pracy. Dotyczyć to miało m.in. cudzoziemskich małżonków zamieszkujących w Austrii od ponad pięciu lat, młodzieży, która przybyła przed zakończeniem szkolnej edukacji oraz uchodźców, którym odmówiono azylu, a którzy z różnych względów nie mogli być deportowani. Postanowiono postawić nacisk na znajomość języka niemieckiego. Osiągnięcie zadowalających wyników na tym polu miało warunkować zgodę na przedłużenie pobytu w Austrii²⁷. Pakiet integracyjny miał wymierne znaczenie polityczne. Wykorzystywano go, aby zdobyć poparcie w czasie wyborów różnego szczebla. Gdy kończyła się na niego koniunktura popadał w zapomnienie, aby ponownie – jak chociażby obecnie w obliczu masowego napływu uchodźców – ujawniać się w ramach publicznej debaty²⁸.

NAPI dał okazję do sprecyzowania i zintensyfikowania działań w stosunku do imigrantów. Do współpracy wciągnięto przedstawicieli władzy różnych szczebli (od federalnego po gminny), grupę około 150 austriackich i międzynarodowych ekspertów, reprezentantów organizacji zajmujących się imigrantami oraz zainteresowanych współpracą obywateli. W ramach Ministerstwa Spraw Wewnętrznych, a następnie Ministerstwa Spraw Zagranicznych (oficjalnie od 1 marca 2014 r. Ministerstwa Federalnego do spraw Europy, Integracji i Spraw Zagranicznych – *Bundesministerium für Europa, Integration und Äußeres*) funkcjonuje specjalne gremium doradcze. Wypracowano pod kierownictwem profesora Heinza Fassmanna (1955–) z Uniwersytetu Wiedeńskiego narzędzie badawcze, które ma umożliwić bieżącą analizę zachodzą-

²⁶ Por. *MigrantInnen & Flüchtlinge*, www.caritas.at/hilfe-beratung/migrantinnen-fluechtlinge [dostęp: 20.03.2017]; *Hilfe für Flüchtlinge*, diakonie.at/hilfe-fuer-fluechtlinge [dostęp: 20.03.2017].

²⁷ G. Lehart, Österreich: *Integrationspaket für Ausländer*, „Migration & Bevölkerung. Das Online-Portal zur Migrationsgesellschaft”, www.migration-info.de/artikel/2000-07-04/oesterreich-integrationspaket-auslaender [dostęp: 20.03.2017].

²⁸ A. Romejko, *Austriacka polityka...*, s. 349–350.

cych procesów integracyjnych²⁹. Sebastian Kurz (1986–), od 2013 r. minister spraw zagranicznych, chwali NAPI jako sposób na zapewnienie Austrii socjalnej stabilności oraz dobrobytu. Droga do tego wiedzie poprzez skuteczną integrację imigrantów³⁰.

W listopadzie 2015 r. wydano w Wiedniu opracowany przez zespół ekspertów kierowany przez Heinza Fassmanna plan dotyczący integracji imigrantów. Zatytułowano go 50 punktów – Plan integracji osób, którym w Austrii przysługuje prawo do azylu oraz subsydiarnej ochrony (*50 Punkte – Plan zur Integration von Asylberechtigten und subsidiär Schutzberechtigten in Österreich*)³¹. Tematyka oraz czas publikacji nie są przypadkowe – stanowią one odpowiedź na zjawisko masowego napływu uchodźców. Wprawdzie Austria traktowana jest (ze względu na niezbyt hojne wsparcie finansowe cudzoziemców) przez znaczącą większość przybyszów jako kraj tranzytowy w drodze do Niemiec, to i tak szacuje się, że w 2015 r. zatrzyma się tam i poprosi o azyl ok. 95 tys. osób, podczas gdy rok wcześniej liczba ta wyniosła 28 tys. Przewiduje się w 2016 r. tendencję wzrostową – nawet do 130 tys. Stąd konieczność zagospodarowania najnowszych imigrantów – z korzyścią dla nich samych, a przede wszystkim austriackiego społeczeństwa, głównie zaś gospodarki³².

Zaprezentowane 50 punktów... można potraktować jako program integracji nie tylko najnowszych uchodźców, lecz imigrantów jako takich. Uwzględnić należy jednak fakt, że przybysze z różnych obszarów geograficznych i kręgów kulturowych w nierówny sposób wchodzą w społeczność przyjmującą. Potwierdzeniem tego jest badawcze zawężenie, które odbija się w raporcie dotyczącym integracji z 2015 r.³³ Oceniając integrowanie się społeczności imigranckiej w Austrii badano przybyszów z byłej Jugosławii i Turcji, pominięto zaś niemalą liczbę osób pochodzących z krajów Europy Zachodniej i Wschodniej. Biorąc pod uwagę fakt, że badacze chętnie kierują swe zainteresowanie ku temu, co problematyczne czy nawet patologiczne, a nie prze-

²⁹ Są to *Wskaźniki integracyjne (Integrationsindikatoren)*; zob. H. Fassmann, *Integrationsindikatoren des Nationalen Aktionsplans für Integration. Begriffe. Beispiele. Implementierung* (Wien 2010); publikacja w wersji elektronicznej: www.bmeia.gv.at/fileadmin/ZZZ_Medien_alt/bmeia/media/Integration/NAP/NAP_Indikatoren.pdf [dostęp: 20.03.2017].

³⁰ „Mit dem Nationalen Aktionsplans für Integration haben wir ein Zukunftsprogramm für den sozialen Frieden in Österreich entwickelt. Den Aktionsplan sehe ich als Rahmen für einen nachhaltigen Prozess, in dem gemeinsam auf laufend neue Herausforderungen reagiert wird. Wir können dabei nur gewinnen, denn: Die erfolgreiche Integration von Migrantinnen und Migranten ist ein Schlüsselfaktor für die Festigung des sozialen Friedens und des Wohlstandes”. Zob. *Nationaler Aktionsplan Integration*, www.bmeia.gv.at/integration/nationaler-aktionsplan [dostęp: 20.03.2017].

³¹ Publikacja w wersji elektronicznej: www.bmeia.gv.at/fileadmin/user_upload/Zentrale/Integration/Publikationen/Integrationsplan_final.pdf [dostęp: 20.03.2017].

³² Por. 50 Punkte..., s. 2.

³³ *Integrationsbericht 2015. Bisher Erreichtes und Leitgedanken für die Zukunft* (Wien 2015). Publikacja w wersji elektronicznej: www.bmeia.gv.at/fileadmin/user_upload/Zentrale/Integration/Integrationsbericht_2015/IB15_DE_150623_web.pdf [dostęp: 20.03.2017].

ciężne, można zaryzykować stwierdzenie, że negatywne zjawiska ujawniają się wśród imigrantów z Bałkanów i Azji Mniejszej³⁴.

W centrum 50 punktów... sytuuje się znajomość języka niemieckiego, jako warunek wyrażenia zgody na osiedlenie. Obok zdolności komunikowania się w języku niemieckim akcentuje się takie kwestie, jak: edukacja, aktywność zawodowa, bezpieczeństwo (akceptacja austriackiego systemu prawnego i wartości) oraz dialog międzykulturowy. Celem polityki państwowej ma być stworzenie warunków, dzięki którym azylant będzie w stanie jak najszybciej sam się utrzymać³⁵. Nie dokona się to tylko dzięki wysiłkom państwa. Konieczna jest aktywna współpraca ze strony imigrantów³⁶. Okazję do niej daje edukacyjna oferta, która dotyczy dzieci, młodzieży i dorosłych. Przewidziano że dzieci mające problemy z językiem niemieckim objęte zostaną obowiązkiem uczęszczania do przedszkola przez okres dwóch lat. Do tej pory obowiązkowa jest edukacja w ramach zerówki. Proponuje się, żeby w czasie, gdy dzieci będą w szkole, rodzice (przede wszystkim matki) brali udział w kursach języka niemieckiego. Młodzież będzie zobligowana do uczestnictwa w nowym przedmiocie, tj. wychowaniu obywatelskim (*politische Bildung*). Oczekuje się, że przekaz wartości obywatelskich realizowany będzie także w ramach lekcji religii. Stąd dla osób, które na nie uczęszczają planuje się obowiązkowe lekcje etyki. Wobec „opornych” uczniów stosowane będą sankcje w postaci dodatkowych zajęć uświadamiających, które będą odbywać się w szkole w godzinach popołudniowych³⁷.

3. Muzułmanie w Austrii

Władze austriackie dostrzegają, że kluczowe znaczenia dla sukcesu w ramach procesu integracji ma współpraca z instytucjami religijnymi, w tym muzułmańskimi. Stąd postulat wsparcia dla idei europejskiej wersji islamu (*Islam europäischer Prägung*), w ramach której możliwa będzie harmonizacja przesłania tej religii z austriacką konstytucją oraz podstawowymi wartościami obowiązującymi w Europie. Wskazuje się, że 6% mieszkańców Austrii to muzułmanie, spośród których ponad połowa posiada austriackie obywatelstwo. Podkreśla się, że kreowaniu europejskiej wersji islamu na terenie Austrii powinna służyć rzeczowa debata, w tym na akademickim poziomie. Stąd słuszne wydaje się, aby na uniwersytetach tworzone były etaty profesorskie dla muzułmańskich teologów³⁸.

³⁴ Ibidem, s. 22–23.

³⁵ „Ziel der Integration von Asylberechtigten und subsidiär Schutzberechtigten ist die rasche Selbsterhaltungsfähigkeit“; zob. 50 Punkte..., s. 3.

³⁶ Ibidem.

³⁷ Ibidem, s. 6–8, 13.

³⁸ Ibidem, s. 16.

Zainteresowanie islamem w Austrii odbija się na poziomie ustawodawczym. 30 marca 2015 r. wydano uregulowania prawne dotyczące tej religii, tzw. *Islamgesetz 2015*³⁹. Twórcom ustawy przyświecała chęć zapobieżenia radykalizacji młodych muzułmanów oraz kształtowanie islamu o „austriackim obliczu”. Ich działania skrytykowane zostały przez przedstawicieli środowisk muzułmańskich i to w sytuacji, gdy one za pośrednictwem Islamskiej Wspólnoty Wiary w Austrii (*Islamische Glaubensgemeinschaft in Österreich*) współpracowały przy tworzeniu uregulowań. Dotyczą one ok. 500 tys. muzułmanów zamieszkujących na terenie Austrii, których tworzą Turcy, Bośniacy, Arabowie i Czeczeńcy⁴⁰.

Do 2015 r. relacje państwa austriackiego do społeczności muzułmańskiej oparte były o ustawę z 1912 r.⁴¹ Wydano ją w celu uregulowania sytuacji muzułmańskich mieszkańców Bośni i Hercegowiny, które w 1878 r. znalazły się pod kontrolą Austro-Węgier. Zapewniono im swobodę wyznania podkreślając jednocześnie, że prawo państwowe stoi ponad prawem religijnym oraz zastrzegając, że uzasadnione jest pozbawienie urzędu duchownego muzułmańskiego, który dopuścił się przestępstwa. Wprawdzie ustawa z 2015 r. jest bardziej szczegółowa od tej z 1912 r., to jednak nie różni się co do intencji. Podkreśla się wyższość prawa państwowego nad uregulowaniami religijnymi. Islamskim duchownym obok niekaralności stawia się wymagania dotyczące edukacji, która musi być uznana przez odpowiednie czynniki państwowe. Oczekuje się dobrej (na poziomie maturalnym) znajomości języka niemieckiego, a także pozytywnego nastawienia do tego, co austriackie. Z myślą o edukacji muzułmańskich duchownych postanowiono o otwarciu z dniem 1 stycznia 2016 r. studium teologicznego na Uniwersytecie Wiedeńskim⁴². Zagwarantowano w tym celu środki na utrzymanie sześciu etatów nauczycielskich. Ciekawostką jest to, że w ustawie mówi się nie o wspólnocie muzułmańskiej, lecz o tworzących ją islamskich stowarzyszeniach religijnych (*islamische Religionsgesellschaften*). Wyjątek stanowi Islamska Wspólnota Wiary Alewitów w Austrii (*Islamische Alevitische Glaubensgemeinschaft in Österreich*). Stowarzyszeniom islamskim, które chcą być prawnie uznane przez państwo, stawia się m.in. warunek dotyczący liczebności. Oczekuje się, że na 1 tys. mieszkańców Austrii (wg ostatniego spisu ludności) przynajmniej dwie osoby będą należały do stowarzyszenia.

³⁹ *Bundesgesetz, mit dem ein Bundesgesetz über die äußeren Rechtsverhältnisse islamischer Religionsgesellschaften erlassen wird*, „Bundesgesetzblatt für die Republik Österreich” 2015, nr 39.

⁴⁰ *Austria znalazła własny sposób na islamistów*, www.rp.pl/artukul/69986,1164775-Austria-znalazla-wlasny-sposob-na-islamistow.html [dostęp: 20.03.2017].

⁴¹ *Gesetz vom 15. Juli 1912, betreffend die Anerkennung der Anhänger des Islams nach hanefitischem Ritus als Religionsgesellschaft*, „Reichsgesetzblatt für die im Reichsrat vertretenen Königreiche und Länder“ 1912, nr 159.

⁴² *Zob. Institut für Islamische Studien*, <https://iis.univie.ac.at> [dostęp: 20.03.2017].

W praktyce *Islamgesetz 2015* oraz 50 punktów... zastosowano w ramach kontroli mużułmańskich przedszkoli działających w Wiedniu. W tych, które zbadano w ostatnim czasie, stwierdzono na tyle poważne naruszenia w wychowaniu obywatelskim, że zakwalifikowano je do zamknięcia. Problemem był z jednej strony zbyt nacisk na kwestie religijne, z drugiej zaś niezadowolający poziom nauczania języka niemieckiego⁴³.

4. Migracja jako element gry politycznej

Sposobnością do rzeczowej dyskusji o migracji w Austrii jest wydawany *Rocznik statystyczny na temat migracji i integracji (Statistisches Jahrbuch für Migration und Integration)*⁴⁴. Instytucją zajmującą się naukowym opracowywaniem danych m.in. nt. migracji jest Austriacki Urząd Statystyczny (*Statistik Austria*). Współpracuje on z Komisją Do Spraw Badania Migracji i Integracji Austriackiej Akademii Nauk (*Kommission für Migrations- und Integrationsforschung der Österreichischen Akademie der Wissenschaften*). Ze strony władz państwowych migracją i integracją zajmują się dwa ministerstwa – MSZ i MSW. Pierwszym kieruje wspomniany wyżej Sebastian Kurz, drugim (od 2016 r.) Wolfgang Sobotka (1956–). Osoby tych urzędników pojawiają się często w kontekście tematu migracji i integracji w Austrii.

Jako interesującą ilustrację dla austriackiej polityki w stosunku do imigrantów oraz jej społecznej percepcji można przywołać dyskusję z dnia 24 listopada 2015 r., którą wyemitowano na drugim kanale austriackiej telewizji państwowej (ORF)⁴⁵. Wzięli w niej udział prominentni politycy – przedstawiciele władz i opozycji. Towarzystwo licząca 300 osób publiczność, której umożliwiono zadawanie pytań. Socjaldemokratyczny kanclerz Werner Faymann (1960–) wielokrotnie podkreślał, że w kwestii traktowania uchodźców Austria obok Niemiec i Szwecji stanowi wzór dla Europy. W audycji chętnie wskazywano na „niewdzięczne” kraje, takie jak np. Węgry, Polska czy Słowacja. Z jednej strony krytykowano Węgrów za budowę ogrodzenia na zewnętrznej granicy Unii Europejskiej (granica strefy Schengen); z drugiej zaś za problematyczne nie traktowanie ograniczeń w ruchu uchodźców, które wprowadzono na granicy ze Słowenią (wewnątrz strefy Schengen). Ciekawą opinię w odniesieniu do faktu, że tylko 5–10% uchodźców, którzy znaleźli się w Austrii, ma zamiar tam pozostać, a reszta za cel ma Niemcy i że austriackie władze organizują tym osobom

⁴³ E. Kocina, *Islam: Mehr Kontrollen für Kindergärten*, „Die Presse”, 11.12.2015.

⁴⁴ Zob. www.integrationsfonds.at/themen/publikationen/zahlen-fakten/statistisches-jahrbuch-2015 [dostęp: 20.03.2017].

⁴⁵ *Bürgerforum: Flüchtlinge – kein Ende in Sicht?*, ORF2, 24.11.2015, godz. 20.15. Audycja dostępna jest na Youtube: www.youtube.com/watch?v=k_Tuzry_Nuk [dostęp: 20.03.2017].

nieodpłatny tranzyt kolejną, wygłosił Heinz-Christian Strache (1969–), przewodniczący opozycyjnej Wolnościowej Partii Austrii (*Freiheitliche Partei Österreichs*, FPÖ). Stwierdził, że w ten sposób Austria pełni funkcję urzędowego szmuglera (*offizieller Schlepper*), zajmującego się przemytem ludzi.

Negatywne nastawienie Werera Faymana i innych austriackich polityków, m.in. Evy Glawischnig (1969–), przewodniczącej klubu parlamentarnego Zielonych, nie jest nowością. Już wcześniej Faymann pozwalał sobie na uszczypliwe, a nawet obraźliwe opinie, np. oskarżając Węgry o ksenofobię i faszystowskie praktyki. Wskazywano, że ostrość jego wypowiedzi wynikała z politycznego wyrachowania. Był to czas przygotowania do wyborów samorządowych w Wiedniu, które miały miejsce 11 października 2015 r. Socjaldemokraci liczyli na głosy środowisk imigranckich przeciw głównemu rywalowi politycznemu, tj. FPÖ. Faymann postulował przywołanie do porządku krnąbrnych wschodnich Europejczyków, m.in. popierając ideę zablokowania finansowego wsparcia ze strony funduszy unijnych⁴⁶.

Zakończenie

Austria stanowi przykład państwa, które w swej polityce kieruje się pragmatyzmem. Głównym wyznacznikiem tego, co politycznie słuszne lub nie, jest interes narodowy. Podejście to ujawniało się w przeszłości, jak i obecnie, w tym w odniesieniu do społeczności imigranckiej. Nie ma tu znaczenia czy są to imigranci ekonomiczni, polityczni, czy też osoby określające się mianem uchodźców. Począwszy od lat 60. XX w., wraz z napływem tureckich i jugosłowiańskich *gastarbeiterów*, Austria staje się powoli popularnym państwem, w którym przybysze z Europy i spoza niej szukają lepszego życia. Pomimo że próbowano regulować prawnie ruchy migracyjne oraz oferowany dostęp do zatrudnienia, to jednak wybierano rozwiązania praktyczne w postaci nienakładania ograniczeń w sytuacji, gdy dobra koniunktura gospodarcza, wyrażająca się m.in. w niskim bezrobociu, sprzyjała luźniejszemu traktowaniu tej kwestii. Podobne spojrzenie ujawnia się obecnie w stosunku do najnowszych przybyszów: z jednej strony działania biorące za cel uporządkowanie ich obecności w kraju, które – szczególnie poprzez naukę języka niemieckiego – mają uniezależnić ich od państwowej pomocy; z drugiej popuszczanie „politycznych cugli” i pozwalanie, aby sprawy toczyły się swoim rytmem. Obecność cudzoziemców jest ważnym elementem gry politycznej. Partie lewicowe dostrzegają w imigrantach, którzy posiadają au-

⁴⁶ Por. A. Grajewski, *Przywództwo w czasach kryzysu*, „Gość Niedzielny” 2015, nr 44, s. 48–49; P. Semka, *Węgry na celowniku*, „Gość Niedzielny” 2015, nr 42, s. 49; M. Szymanowski, *Imigrancki klin*, „Do Rzeczy” 2015, nr 42, s. 68–70.

striackie obywatelstwo, liczący się elektorat wyborczy. Partie prawicowe preferują ostrzejszy kurs w stosunku do kwestii imigracji, co ma zapewnić im popularność wśród Austriaków obawiających się negatywnych skutków napływu cudzoziemców oraz propagowanej polityki wielokulturowości. Ujemną stroną austriackiego pragmatyzmu jest wysoce krytyczna ocena krajów Europy Środkowej i Wschodniej, które nie popierają hurraoptymistycznej polityki Niemiec w odniesieniu do najnowszych fali przybyszów. Austria, która w przeszłości postrzegana była jako pomost pomiędzy Zachodem i Wschodem, straciła pod tym względem w oczach krytykowanych przez nią państw, w tym Polski.

Bibliografia

Austria znalazła własny sposób na islamistów, www.rp.pl/artykul/69986,1164775-Austria-znalazla-wlasny-sposob-na-islamistow.html.

Bevölkerung in Privathaushalten nach Migrationshintergrund, www.statistik.at/web_de/statistiken/menschen_und_gesellschaft/bevoelkerung/bevoelkerungsstruktur/bevoelkerung_nach_migrationshintergrund/index.html.

Bevölkerung seit 2001 nach Staatsangehörigkeit und Geburtsland, [hwww.statistik.at/web_de/statistiken/menschen_und_gesellschaft/bevoelkerung/bevoelkerungsstruktur/bevoelkerung_nach_staatsangehoerigkeit_geburtsland/031396.html](http://www.statistik.at/web_de/statistiken/menschen_und_gesellschaft/bevoelkerung/bevoelkerungsstruktur/bevoelkerung_nach_staatsangehoerigkeit_geburtsland/031396.html).

Böse M., Haberfellner R., Koldas A., *Mapping Minorities and their Media: The National Context – Austria*, www.zsi.at/object/publication/1191/attach/MinoritiesMedia_AT2001.pdf.

Bundesgesetz, mit dem das Ausländerbeschäftigungsgesetz und das Behinderteneinstellungsgesetz geändert werden, „Bundesgesetzblatt für die Republik Österreich“ 2013, nr 72.

Bundesgesetz, mit dem ein Bundesgesetz über die äußeren Rechtsverhältnisse islamischer Religionsgesellschaften erlassen wird, „Bundesgesetzblatt für die Republik Österreich“ 2015, nr 39.

Bundesgesetz vom 20. März 1975, mit dem die Beschäftigung von Ausländern geregelt wird (Ausländerbeschäftigungsgesetz – AuslBG), „Bundesgesetzblatt für die Republik Österreich“ 1975, nr 218.

Bürgerforum: Flüchtlinge – kein Ende in Sicht?, ORF2, 24.11.2015, godz. 20.15.

Durmaz B., *Döner, Machos und Migranten. Mein zartbitteres Leben*, Freiburg im Breisgau 2012.

Dyczewski L., *Diaspora czy integracja Polaków w Górnej Austrii*, „Studia Polonijne” 1992.

Fassmann H., *Integrationsindikatoren des Nationalen Aktionsplans für Integration. Beispiele. Implementierung*, Wien 2010.

Fiedor K., *Austria. Od gospodarki żarnowej do Unii Europejskiej*, Opole 2000.

50 Punkte – Plan zur Integration von Asylberechtigten und subsidiär Schutzberechtigten in Österreich, www.bmeia.gv.at/fileadmin/user_upload/Zentrale/Integration/Publicationen/Integrationsplan_final.pdf.

Gesetz vom 15. Juli 1912, betreffend die Anerkennung der Anhänger des Islams nach hanefitischem Ritus als Religionsgesellschaft, „Reichsgesetzblatt für die im Reichsrate vertretenen Königreiche und Länder“ 1912, nr 159.

Grajewski A., *Przywództwo w czasach kryzysu*, „Gość Niedzielny” 2015, nr 44.

Hilfe für Flüchtlinge, diakonie.at/hilfe-fuer-fluechtlinge.

Institut für Islamische Studien, <https://iis.univie.ac.at>.

Integrationsbericht 2015. Bisher Erreichtes und Leitgedanken für die Zukunft, Wien 2015.

Key figures on Europe. 2015 edition, Luxembourg 2015.

Kleindl W., Österreich. *Daten zur Geschichte und Kultur*, Wien 1995.

Kocina E., *Islam: Mehr Kontrollen für Kindergärten*, „Die Presse“, z dn. 11 grudnia 2015 r.

Kundmachung des Bundesministers für Arbeit und Soziales über die Bundeshöchstzahl 1992, „Bundesgesetzblatt für die Republik Österreich“ 1991, nr 599.

Nationaler Aktionsplan Integration, www.bmeia.gv.at/integration/nationaler-aktionsplan.

Lebhart G., Österreich: *Integrationspaket für Ausländer*, „Migration & Bevölkerung. Das Online-Portal zur Migrationsgesellschaft”, www.migration-info.de/artikel/2000-07-04/oesterreich-integrationspaket-auslaender.

Loew P. O., *Wir Unsichtbaren. Geschichte der Polen in Deutschland*, München 2014.

MigrantInnen & Flüchtlinge, www.caritas.at/hilfe-beratung/migrantinnen-fluechtlinge.

Migration und Integration in Österreich, ww.zukunfteuropa.at/site/7216/default.aspx.

Neutralität, [w:] Österreich *Lexikon*, t. 2, red. E. Bruckmüller, Wien 2004.

Niewiadomski J., *Fascynujący czas dramatycznych przełomów*, w: *Polacy na Uniwersytecie w Innsbrucku*, red. E. Walewander, Lublin 2002.

Romejko A., *Austriacka polityka wobec wybranych mniejszości narodowych i religijnych*, „Studia Gdańskie” 2007, t. 21.

Romejko A., *Przemiany austriackiej tożsamości narodowej*, [w:] *Procesy migracyjne w kontekście przemian kulturowo-cywilizacyjnych*, red. E. Polak, J. Leska-Ślęzak, Pelplin 2007.

Semka R., *Węzry na celowniku*, „Gość Niedzielny” 2015, nr 42.

Szymanowski M., *Imigrancki klin*, „Do Rzeczy” 2015, nr 42.

Talos E., *Das politische System in Österreich*, Wien 2000, s. 13, 26–27.

Uniwersalna Encyklopedia PWN, Warszawa 2008 (DVD).